

ZUBTURUM O'SIMLIGINING DORIVOR XUSUSIYATLARI

Hudoyberdiyeva Mashhura Djurayeva

G'ulomova Robiya

Andijon Davlat Tibbiyot Instituti, O'zbekiston

E-mail: gulomovarobiya1@gmail

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 05.11.2025

Revised: 06.11.2025

Accepted: 07.11.2025

KALIT SO'ZLAR:

Zubtutum, *Plantago major*, mucilage, aucubin, dorivor o'simlik, morfologik xususiyatlar, glikozidlar, optimum dozasi, farmakologik ta'siri.

Ushbu maqola Zubtutum (*Plantago major* L.) o'simligining morfologik xususiyatlari, kimyoviy tarkibi, dorivor ta'sirlari va xalq tabobatidagi qo'llanilishi tahlilini o'z ichiga oladi. Maqsad — Zubtutum o'simligining farmakologik potentsialini aniqlash va uning salomatlik sohasidagi imkoniyatlarini ilmiy jihatdan ko'rib chiqish. Usul — xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlar, klinik tadqiqotlar va sharh maqolalar tahlili. Natijalar shuni ko'rsatdiki, Zubtutum barglari va urug'lari mucilage, aucubin, flavonoidlar, taninlar va boshqa bioaktiv moddalar bilan boy bo'lib, oshqozon-ichak kasalliklarida, yaralarning bitishi, yallig'lanishlarda va boshqa holatlarda samarali qo'llanilishi mumkin. Xulosa — Zubtutum turli dorivor xususiyatga ega bo'lishiga qaramay, uning klinik xavfsizligi va samaradorligini tasdiqlovchi qo'shimcha tadqiqotlar zarur.

Kirish

“Zubtutum” nomi odatda *Plantago major* L. turiga taalluqlidir va u Plantaginaceae (zubtutumdoshtlar) oilasiga mansub. Bu o'simlik ko'plab hududlarda yovvoyi holda uchraydi: yo'l chetlari, dala, ekinzorlar, o'tloqlar, soyali sohalar va sug'oriladigan landshaftlarda.

Zubtutum qadim zamonlardan beri xalq tabobatida ishlatiladi. Arab va fors tabiblari uni oshqozon-ichak kasalliklarida, yaralarda, yiringli holatlarda qo'llagan. O'zbekiston va Markaziy Osiyoda ham “zubtutum”, “bargizub” kabi nomlar bilan tanilgan.

Zubturumning dorivor xususiyatlari — barg, urug‘ va butun o‘simlik tarkibidagi mucilage moddalar, glikozidlar, taninlar va fosfolipidlar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkinligi ko‘plab tadqiqotlarda ko‘rsatilgan. Biroq, uning farmakologik faoliyati, optimum dozasi va xavfsizlik profili hali ham ilmiy jihatdan mukammal o‘rganilmagan.

Zubturum (*Plantago major* L.) o‘simligining morfologik va anatomik xususiyatlarini sistematik tarzda bayon etish, Uning kimyoviy tarkibidagi asosiy bioaktiv moddalarni aniqlash, Xalq tabobatida qo‘llanilishi va zamonaviy farmakologik tadqiqotlardagi natijalarni tahlil qilish, Zubturumning dorivor potentsialini baholash va kelajakdagi tadqiqotlar uchun tavsiyalar berish

Morfologik va ekologik xususiyatlar

Zubturum — ko‘p yillik, ildizpoyali, poyasiz o‘t o‘simlik.

Ildizpoyasi qalin va qisqa bo‘lishi mumkin; yer ustki qismi barglar va gullar tomonidan ifodalanadi.

Barglar keng tuxumsimon yoki ellipsimon shaklda, keng bazali, bir necha asosiy tomirli (3–9 ta) bo‘ladi.

Gul o‘qi (inflorescence) poya ustida bo‘lib, oddiy boshqosimon shaklga ega; gullar kichik, to‘rt bo‘lakli kosacha va korollaga ega.

Meva — ko‘p urug‘li kapsula (ko‘sakcha), urug‘lari kichik va ko‘p.

Zubturumning tabiiy tarqalishi juda keng: O‘zbekiston bo‘yicha yo‘l chetlari, dalalar, ekinzorlar, soylarda va sug‘orilgan joylarda uchraydi.

Kimyoviy tarkibi

Zubturum tarkibida mucilage (shilimshiq moddalar) katta miqdorda bo‘lishi ma‘lum.

Aucubin (glikozid) va boshqa iridoid birikmalar mavjudligi aytiladi.

Flavonoidlar (masalan, luteolin, apigenin, skutellyarein va ularning glikozidlari) mavjudligi qayd etilgan.

Taninlar, saponinlar, organik kislotalar, achchiq moddalar va karotin ham tarkibida aniqlangan.

Urug‘larida yog‘, yuqori miqdorda mucilage va boshqa moddalar mavjudligi ba‘zi manbalarda ko‘rsatilgan.

Dorivor va farmakologik ta’sirlar

Me‘da-ichak kasalliklarida qo‘llanish: damlamalar va qaynatmalar gastrit, enterit, kolit, oshqozon shirasining kislotaliligi pasaygan hollarda ishlatiladi.

Yaralar va shilliq pardalarda bitishi: shilimshiq moddalar tirnash xususiyati va himoya qatlamini hosil qilish orqali yiringli va ochiq yaralarning bitishiga yordam beradi.

Yallig‘lanishga qarshi ta’sir: ba’zi retseptlarda Zubtutum yaralarni yallig‘lanishdan himoya qilishda qo‘llaniladi.

Xalq tabobatidagi keng qo‘llanilishi: 80 dan ortiq kasalliklarda ishlatilgani ta’kidlanadi — bawosir, ateroskleroz, oshqozon kasalliklari, ko‘z kasalliklari va boshqa holatlar.

Misol sifatida, arteriosklerozda zubtutum bargidan tayyorlangan damlama ichilish retsepti keltirilgan: barg ustiga qaynoq suv solib damlab ichiladi.

Bavosirda barg, ildiz va shiraning qaynatmasi yoki damlamasi qo‘llanilishi ham xalq retseptlarida keng tarqalgan.

Cheklovlar va muammolar

Zubtutum bo‘yicha klinik tadqiqotlar soni cheklangan; ko‘pchilik ma’lumotlar xalq tabobati va eksperimental natijalarga asoslangan.

Preparatlarning dozasi, standartlashtirilishi va bioavailability masalalari hali aniq emas.

Ba’zi retseptlarda allergiya yoki nojo‘ya ta’sirlar bo‘lishi mumkin — shuning uchun ehtiyotkorlik zarur.

Shuningdek, turli manbalar o‘rtasida kimyoviy tarkib bo‘yicha ma’lumotlarda farqlar mavjud — bu turli mintaqqa, o‘rish sharoiti va turlar farqiga bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Xulosa

Zubtutum (*Plantago major* L.) o‘simligi dorivor salohiyatga ega bo‘lgan qadimiy o‘simliklardan biridir. Uning tarkibida mucilage moddalari, aucubin, flavonoidlar, taninlar va boshqa bioaktiv birikmalar borligi ko‘plab tadqiqotlarda qayd etilgan. Xalq tabobatida Zubtutum oshqozon-ichak kasalliklarida, yallig‘lanishlarda, yaralarda va boshqa holatlarda ishlatiladi. Biroq, uning farmakologik faoliyatini aniq belgilash, klinik sinovlar o‘tkazish va xavfsiz dozani belgilash talab qilinadi. Kelajakda Zubtutumdan standart ekstraktlar ishlab chiqarish, bioaktiv komponentlarni aniqlash va ularning farmakokinetikasi bo‘yicha tadqiqotlar olib borish zarur bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Zubtutum o‘simligidan tayyorlanadigan ayrim dorivor vositalarning davolashda qo‘llanilishi” — Ruzikulova Nilufar Sizinli maqola, econference series.

-
2. “Zubtutum o‘simligidan tayyorlangan ayrim dorivor vositalar ... ateroskleroz va bavoirda qo‘llanilishi” — maqola CyberLeninka.
 3. “Chemical Composition and Healing Properties of Big Zubtutum (Plantago major L.)” — British Journal of Global Ecology and Sustainable Development.
 4. “Medicinal Properties of Plantago Major L.” — Zien Journals.
 5. “Katta Zubtutum (Podorojnik Bol’shoj – Plantago major)” — EconferenceZone maqolasi.
 6. “Zuptutum, bargizub (Plantago major L.) o‘simligining dorivorlik” — BestPublication tezisi.
 7. Wikipedia: Plantago major tannishi va tavsifi.
 8. “Zubtutum o‘simligining xalq tabobatdagi ahamiyati” — BestPublication maqolasi.
 9. “Dorivor o‘simliklar atlası” — ResearchGate atlas, unda zuptutum va boshqa dorivorlar haqida ma’lumotlar.
 10. “Medicinal Plants – Big Plantago” — inlibrary.uz maqolasi.

